

CENTENARUL VICTOR COMARNIȚCHI (1910-1991)

La 25 februarie 2010 s-au împlinit o sută de ani de la nașterea lui Victor Comarnițchi, un nume de referință în dialectologia și geografia lingvistică românească din Republica Moldova, pedagog și cercetător de școală veche, cu studii făcute la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași.

Devenind orfan de mic copil, rămâne în grija unor rude din satul Băcioi (municipiul Chișinău). A terminat școala primară din acest sat. Apoi a urmat liceul „A. Donici” din Chișinău și studiile superioare în domeniul filologiei clasice. După absolvirea facultății, a predat limbile latină și română la diferite licee și școli din Comrat, Chișinău și alte orașe din Basarabia.

În primii ani postbelici a activat în cadrul Ministerului Educației și Învățământului din RSSM. Lui îi aparțin *Manualul de sintaxă a limbii moldovenești* pentru școala medie (în colaborare), care începând cu anul 1946 și în continuare a suportat 14 ediții, și capitole din *Cursul de limbă moldovenească literară contemporană* pentru școala superioară (1959).

Din momentul transferării sale, în 1956, la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură (instituție academică înființată în 1946, care în 1958 se divizează în Institutul de Istorie și Institutul de Limbă și Literatură, în prezent Institutul de Filologie al AȘM), Victor Comarnițchi se angajează plenar să cerceteze graiurile populare. Împreună cu alți colaboratori ai Sectorului de dialectologie: Rubin Udler, Vasile Melnic, Vitalie Sorbală, Vasile Pavel etc., va participa la elaborarea unor lucrări fundamentale în domeniul dialectologiei și geolingvisticii. Se va dedica cu pricepere și mult suflet cercetării graiurilor limbii române, cu atașamentul sincer față de oamenii simpli, buni păstrători și cunoscători ai graiului străbun.

Întâi de toate, Victor Comarnițchi a participat la pregătirea *Chestionarului* în vederea colectării materialelor dialectale pentru elaborarea *Atlasului lingvistic moldovenesc (ALM)*.

ALM face parte din seria atlaselor regionale. În introducerea la *Chestionarul ALM* (Chișinău, 1960) se afirmă că *ALM* „este conceput ca un atlas regional” (p. 5), care își pune drept sarcină principală precizarea și cunoașterea aprofundată a structurii dialectale a limbii române vorbite la est și nord de Prut, inclusiv cercetarea, pentru prima dată, a graiurilor din sud-estul Ucrainei, Caucaz și a celor din partea asiatică a fostei URSS, unde așezările românești se prezintă ca niște enclave.

Un loc aparte în activitatea dialectologului Victor Comarnițchi la elaborarea *Atlasului lingvistic moldovenesc* îl ocupă a n c h e t e l e d i a l e c t a l e. A înregistrat la fața locului, pe teren (în anii 1957-1960, 1962-1965), varietățile geografice ale graiurilor românești din peste 200 de localități (rețeaua *ALM* fiind de 240 de puncte cartografice). A străbătut mii de kilometri, din Maramureșul istoric de la nord de Tisa și până în Ținutul Primoriei al Federației Ruse.

Cu participarea activă a omagiatului în cadrul Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei au fost elaborate și tipărite astfel importante lucrări colective de dialectologie și geografie lingvistică, precum:

- *Atlasul lingvistic moldovenesc*, volumele I-II, fiecare în câte două părți. Autori: Rubin Udler, Victor Comarnițchi, Vasile Melnic, Vasile Pavel, Chișinău, 1968-1973 (Premiul întâi al Prezidiului AȘM, 1980). Victor Comarnițchi este autorul *Atlasului lingvistic moldovenesc*. Întocmit sub conducerea lui Rubin Udler. Volumul II, partea I. *Lexicul: Casa. Obiectele de uz casnic*, Chișinău, Editura „Cartea Moldovenească”, 1972, 201 hărți. Amintim că ulterior au fost pregătite și editate alte volume, continuare la *ALM*, sub titlul modificat, adecvat, *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria (ALRR. Bas.)*. Volumele I-IV. Coordonator: V. Pavel, Chișinău, 1993-2003 (Premiul „Bogdan-Petriceicu Hasdeu” al Academiei Române 2005; Premiul Academiei de Științe a Moldovei, 2006). Pe versoul foii de titlu la *ALRR. Basarabia*. V. Comarnițchi figurează ca unul dintre anchetatori.

ALM și *ALRR. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* „cuprinde tezaurul cel mai de preț al ființei noastre” de la est de Prut și „va dăinui cât timp va dăinui și acest popor”. (Dr. prof. univ. Vasile Frățilă, Timișoara).

- *Dicționar dialectal (cuvinte, sensuri, forme)*. În cinci volume. Redactor responsabil: Rubin Udler. Alcătuitori: R. Ia. Udler, V. A. Comarnițchi, A. T. Cenușă, V. C. Pavel, A. N. Dumbrăveanu etc., Chișinău, „Știința”, 1985-1986.

- *Obscecarpatskiy dialectologhiceskiy atlas (OCDA)*, vol. I, Chișinău, 1989; vol. II, Moscova, 1994; vol. III, Varșovia, 1991; vol. IV, Lvov, 1994; vol. V, Bratislava, 1997; vol. VI, Budapesta, 2002; vol. VII, Novi Sad-Belgrad, 2003. Victor Comarnițchi și-a adus contribuția la elaborarea acestei lucrări colective internaționale 1) prin efectuarea anchetei dialectale, împreună cu Albina Dumbrăveanu, Vasile Pavel și Rubin Udler, în 20 de localități românești situate în Basarabia, nordul Bucovinei și nordul Maramureșului și 2) prin pregătirea unei serii de hărți lexicale și semantice, cuprinse în *OCDA*.

- *Dialectologia moldovenească*. Sub redacția lui R. Udler și V. Comarnițchi. Autori: R. Ia. Udler, V. C. Pavel, V. A. Comarnițchi, V.F. Melnic, A. P. Evdoșenco, Gh. M. Gogin, Chișinău, 1976. Este primul manual de dialectologie alcătuit pentru Facultățile de Filologie din Republica Moldova.

Cercetătorul științific superior al Sectorului de dialectologie, V. Comarnițchi, a interpretat o parte din comoara de nestemate ale graiului popular în o serie de articole și comunicări științifice, prezentate la conferințe naționale și internaționale.

Victor Comarnițchi, dialectolog de teren, a fost o fire deschisă, principială. Având în vedere, în special, situația comunităților românești din sudul Basarabiei, Transnistria, sud-estul Ucrainei și Caucaz, a condamnat public procesul de deznaționalizare, de rusificare și ucrainizare. Vorba e că anchetele realizate de către dialectologii chișinăuieni în anii 1957-1960 au arătat că, în urma politicii de deznaționalizare promovată de imperiul rus și cel sovietic, comunitățile românești din aceste zone au trecut prin grele și fatale încercări ale înstrăinării de limba maternă și de neam. Revolta provocată de asemenea situație „l-a costat” mult pe compatriotul nostru. Eliberarea din serviciu. A fost restabilit în funcția de cercetător la același institut peste multe zile și nopți de suferință.

Colegii de breaslă, prietenii l-au apreciat pe venerabilul om de știință, Victor Anton Comarnițchi, pentru munca sa depusă ca cercetător, corectitudine și atitudinea sa curajoasă și principială față de „problemele acute luate în discuție”.

VASILE PAVEL
Institutul de Filologie al AȘM
(Chișinău)

AMINTIRI DESPRE COLEGUL ȘI PRIETENUL VICTOR COMARNIȚCHI

La 25 februarie se împlinesc 100 de ani din ziua nașterii lui Victor Comarnițchi. Cu durere în suflet mi-l amintesc pe Victor Comarnițchi, fostul cercetător științific superior al Sectorului de dialectologie și sincer prieten.

A fost un familist excepțional. Soției, ficii și nepoților – toți suferind de mulți ani de boli grele – le-a purtat o grijă deosebită, i-a iubit nespus.

În cadrul sectorului a lucrat aproape 30 de ani. Este unul dintre alcătuitoarii *Atlasului lingvistic moldovenesc* (vol. II, partea I) și corector, coautor și corector al manualului *Dialectologia moldovenească* pentru studenții școlilor superioare, coautor al *Dicționarului dialectal (cuvinte, sensuri, forme)* în 5 volume ș. a. La elaborarea acestor lucrări și-a depus toate cunoștințele, obținute la Universitatea din Iași, absolvită în 1935. În cursul anchetelor dialectale ștăbulea ușor contactul cu informatorii – săteni din diferite regiuni ale fostei Uniuni Sovietice. Împreună am făcut înregistrări inedite în satele moldovenești din regiunea Omsk și Ținutul Primoriei din R.S.F.S.R., din Kirghizia și din Kazahstan.

În virtutea principiilor morale proprii ca și a concepțiilor sale democratice, V. Comarnițchi rămâne în memoria mea ca un om cinstit, principial, muncitor neobosit, prieten fidel, un adevărat patriot.

RUBIN UDLER
membru corespondent
al Academiei de Științe a Moldovei

Deși au trecut de acum mulți ani de când V. A. Comarnițchi ne-a părăsit, păstrez și acum impresiile bune pe care Dumnia Sa le-a lăsat. Am lucrat împreună la institut circa 40 de ani, dar istoria aceasta a relațiilor noastre are și o preistorie. Vorba e că, fiind eu student-romanist la Leningrad și vrând să învăț limba zisă atunci la noi moldovenească după un manual (pe care neavându-l mult timp o învățam după „Moldova socialistă”, abonată în acest scop, și după emisiuni românești), în sfârșit pe la începutul anului 4, mi-am făcut rost de așa un manual (a fost în 1951). Era o carte scrisă de patru autori, dacă nu greșesc, Caramanuță, Chiroșca, Melnițcaia, dar și Comarnițchi. Manualul, deși modest editat, s-a dovedit a fi foarte binevenit, deci datorită lui am început, în 1952, să vorbesc „moldovenește”. Deja pentru acest lucru le sunt recunoscător autorilor, printre care și dlui Comarnițchi, pe care însă l-am cunoscut *de visu* abia peste câțiva ani.

Era în anul 1955 când eu trăiam la gazdă pe strada, cum spuneam atunci, Grădinilor, la vre-o trei cartiere de Filiala Moldovenească a AȘ din URSS, la care mă duceam câteodată seara să lucrez în liniște. Acolo îl și întâlneam pe dl Comarnițchi, atunci om de vârstă mijlocie, lucrând și el în aceeași cameră. Venea acolo fiind nevoit, deoarece nu era colaborator al Institutului. Aveam ce afla unul de la altul, în special eu, când îl rugam să-mi povestească despre vechea Basarabie și orânduiala de atunci. Greu mi-a fost chiar să aud despre viața lui, a unui student basarabean sărac al secției de clasică a Universității din Iași, student care mai întotdeauna flămând, era nevoit uneori să doarmă iarna în frunze, neputând suporta cheltuielile necesare. Mi-a povestit și cum era tratat cu „bolșevicule”, privit de sus în jos ca basarabean etc. Dar mai târziu, fiind deja colaborator al Institutului nu cruța nici pe unele personalități de-ale noastre, cu totul nelalocul lor în știință, pe care le numea „vacii încălțate”. Chiar nemijlocit în sfera producerii nu prea am lucrat în comun. Dumnealui fiind dialectolog, iar eu gramatist, etimolog ș. a., ceea ce însă n-a împiedicat să avem alte contacte utile. Întotdeauna am apreciat principiul lui: să muncești cinstit, să faci treabă, să nu-ți faci cariera prin pălăvrăgeli și demagogie.

Mi-a produs impresie și altruismul lui, nemaîntâlnit în vremea noastră. De exemplu, a lucrat benevol împreună cu alții (10 zile în 1980) la finisarea casei în care trăim astăzi, el însuși neavând de primit aici apartament. Am auzit că a cedat, în altă parte, locul în rând la apartament unui om care se găsea în condiții mai rele decât el. Ce e drept, câteodată principialitatea dumisale lua și forme comice (cum erau reproșuri ca „Ce nu strângi bobitele de pe jos!” la „subotnice” de cules poamă), dar și asta se întâmpla din cauza unui exces de conștiințiozitate. N-am văzut niciodată să se supere cineva (pentru asta sau pentru altceva) pe dl Comarnițchi. Dintre mai multe fapte din viața de până la anul 1940, aflate de la el, țin să relev următoarele, legate nemijlocit de Institutul nostru. Mi-a povestit de mai multe personaje de altă dată pe care le denumea cu cuvinte de cele mai tari, cum erau legionarii, „Liga apărării național-creștine” ș.a. Acești ultimi, după cum știm, purtau o insignă cu semnul svasticii. Păi, așa o insignă, după cum mi-a spus V.A. Comarnițchi, purta și colega lui de studii clasice atunci (în anii 30) studentă, dar care în 1954 a venit, în altă ipostază, la Institutul nostru și în anii '70-'80 a fost diriguitoarea lui neîncoronată, printre altele și o stâlpeșă de neclintit a ideologiei sovietice, în genere, și a „independenței limbii moldovenești”, în particular, stâlpeșă ale cărei cuvinte nu admiteau obiecții. Cam așa o marxistă înflăcărată am cunoscut-o însă la noi nemijlocit, dar iată, datorită colegului ei din tinerețe, V. A. Comarnițchi, am aflat și de niște metamorfoze (deși nu chiar evidiene) din viața ei, demne de atenție în istoria lingvisticii din Moldova.

MARCU GABINSCHI

Institutul de Filologie al ASM
(Chișinău)

Cu Victor Comarnițchi am fost colegi de serviciu din anul 1965 și până în 1991 la Sectorul de dialectologie și fonetică experimentală. Venisem direct de pe băncile Facultății de Filologie a Universității de Stat, fiind repartizată anume la acest sector. Amintirile din acești ani îmi apar mereu, întrucât noi, adică eu și colega mea de facultate, apoi de sector, Elena Constantinovici, eram pe atunci tinere și poate insuficient instruite în ale vieții. Întotdeauna era o plăcere să ascultăm dezvoltările unor adevăruri ascunse pe care numai de la persoanele mai în vârstă precum era Victor Comarnițchi le puteam afla. Era un coleg principial, disciplinat, ceea ce ne insufla și nouă să fim tot așa.

Îmi amintesc aici și de tatăl meu, când într-o discuție acasă i-am spus că îl am coleg pe Victor Comarnițchi, m-a întrebat cum arată, ce vârstă are. Din discuția noastră am constatat că Victor Comarnițchi i-a fost tatălui meu profesor de latină la Liceul de băieți din orașul Comrat în anul 1936.

Venea mereu cu sfaturi, cum trebuie să se poarte o doamnă în societate, cum trebuie să fie o femeie gospodină, cum trebuie să fie păstrate relațiile dintre soți până la adânci bătrânețe și multe altele... Primeam aceste sfaturi ca de la un coleg mai în vârstă, ascultându-l cu interes.

ALBINA DUMBRĂVEANU

Institutul de Filologie al ASM
(Chișinău)